

Primeri iz Predgovora: „Kar vi lubi moy Crainci, ali Slovenci v' letih Bukvicah bodete brali, letu je nekadei vučil, inu spissal v' Laški Sprahi Ta vučeni, inu za niega brumnosti volo sylnu znani, inu imenitni P. Laurentius Scupuli... Po niegovi smerti so one v' usse sorte sprah preložene, inu prestaule. De bi tedei tudi ti ludje, kateri samu Crainsko, ali Slovensko spraho znajo, ali pak drugi, kateri lete bukvice v' eni drugi sprahi nimajo, se mogli leteh prou nucnih, v' teh Bukvicah zapopadenih navukou deležni sturiti, se je en deželski Mašnik pomujal te zlata vredne bukvice v' to Crainsko, okuli Lublane navadno spraho preložiti, v' druk dati, inu to perložnost ussim sturiti, se z' timi nucnimi bukvicami preskerbiti.. Leta Svetnik Franciscus Salesius je vednu lete bukvice bral, tudi drugim svituval: kateri žely, inu oče enu prou Bogu dopadljivo žiulenie pelati, leta ima toku dobru lete bukvice, koker te bukvice Thomasa Kempensarja brati, dokler kir Thomasove bukvice so za to dobre, de skuzi nyh navuke bode ta človik v' niegovi pameti resvitlen božjo volo, inu lepoto tih turgentou bel, inu bel spoznati, toku so pak lete bukvice za to dobre, de tiga človeka volo, ali serce volnu, inu perpraunu sturè, vsse to na pravo, inu Bogu dopadljivo vižo dapernešti, kar k' eni pravi brumnosti šliši itd.“

5. S. Lucie Andoht v' gorenski Kraynski strani. V' Dražgošah 1750. 8. — Izdal J. L. P. (t. j. Paglovic), pravi P. Marcus: „Totus libellus aeri incisus, sed plurimis mendis scatet“. Bibl. Carniol. (Šaf. S. 141). — „Es mögen noch mehrere Krainische Uebersetzungen den Pfarrer Pagloviz zum Urheber haben: aber er nannte sich nirgends; in jener von P. Scupuli's gestlichem Streit (Sveta Voiska, Laibach 1747), die nach Japel's Aussage gewiss von Pagloviz ist, heisst es bloss: skuzi enga Mašnika iz Gorenske Crainske strani etc. (Gl. Kopitar S. 124 — 127. Šafařík Slov. Schrift. S. 21. 101. 128. 133. 141).

Opis Krškega okrajnega glavarstva.

I. L.

(Dalje.)

Š m a r j e t a.

Zemljepisni del.

V župljanski občini je samo ena enorazredna ljudska šola. Župljanska občina šteje 2375 stanovalcev. Za šolo sposobne mladine je nad 200. V šolski občini so hribi: Vini-vrh, Kogel, Veliki Vrh. Skozi šolsko občino tekó potoki: Radulja, Toplica, Laknižica. Radulja izvira pri Trebelnem, teče skozi Škocijan, in se v Dobrovi v Krko izliva. Toplica izvira pri Toplicah v domači župnini, ter se pri Kronovem v Krko izliva. Laknižica izvira v Zgornjem Laknici, teče skozi Zbure in se pod Zburami v Raduljo izliva. Stoječih vodá tù ni, pač pa so zdravilne toplice, v katere se ljudje poleti iz daljnih krajev zdraviti hodijo. Njive in travniki so v dobrem stanji, vinogradi tudi dobri, posebno v Melcah; gozdi pa so že precej izsekani; pašniki so dobri. Ljudje se pečajo razun kmetovanja tudi z živinorejo, s trgovstvom, z vinorejo. Ljudsko materijelno stanje je dobro; tudi so nekateri vmes prav premožni. Živina je v dobrem stanji, posebno konji v ravninah. Ljudstvo, zlasti mlajše, od 35—40 let, je precej omikano, starejše ne tako, kajti ni bilo poprej še šole. Mladi znajo skoraj vsi čitati, največ tudi pisati. Vasí je 18, in sicer: Radjula s 174 stan., cerkev na Cerovcu sv. Jakoba; Strmica s 151 stan., grajščina Kle-vevž (l. 1824. jo je v stavi dobil Francoz Julij Jombart); Dóle s 69 stan.; Čelevec

s 106 stan.; Zbure s 122 stan.; Zalog na Vinici s cerkvijo sv. Martina, s 98 stan.; Vinica s 182 stan.; Osrečje s 98 stan.; Orešje s 138 stan.; Šmarjeta s 111 stan., župljanska cerkev sv. Marjete; Gorenjavas s 223 stan.; Dolenjavas s 91 stan.; Sterlac s 71 stan.; Brezovica s 140 stan.; Obrh s 49 stan.; Toplice s 185 stan. s cerkvijo sv. Štefana; Žaloviče s 253 stan. s cerkvijo sv. Urha; Sela s 144 stan. Potem je še cerkev v Slapih. Nekdaj so bili patri frančiškani pri tej cerkvi in so imeli stanovanja v Klevevžu. Druga grajščina je v Zbureh, in tudi ta spada h Klevevžu gosp. Jombart-a. Potem je še cerkev na Vinivrh (sv. Jožefa). Nekdaj je bila na Vinivrh še ena cerkev, sv. Volbinga, v katero je bila strela udarila, zato so jo leta 1816. podrli. Potem je še cerkev na Koglem, sv. Lenarta. Vseh cerkví je 7. Farna cerkev in fara je od leta 1421.; prvi župnik ni znan, nima fara nič kronike.

Zgodovinski del.

Župljanska cerkev je popred kakor podružnica spadala k Beli cerkvi. Mej župniki se odlikuje najbolj zdanji župnik g. Janez Volčič, ki ima posebno skrb za cerkve, in je že župljansko cerkev pa tudi druge zelo olepšal. Tudi je kot slovenski pisatelj na dobrem glasu. — Šolo je zidal Franc Teran pred kakimi 80 leti za svoje stanovanje; leta 1867. se je kupila ta hiša za šolo in predelala. Šola se je tukaj pričela leta 1856.; prvi učitelj je bil Janez Zupanec do konca leta 1862. To leto 30. septembra pa je na to šolo prišel učitelj Janez Kaliger. — Odlični šolski dobrotnik je bil gosp. Julij Jombart, umrl 11. febr. 1874. l. Velika dobrotnica šole je potem njegova sestra, Adela Jombart, katera dá vsako leto veliko denarja, da se obleče kakih 12 deklic in tudi toliko dečkov, in zraven tudi dostikrat podari še šolskih knjig. Na Gomilah pod Vinivrhom so gomile Keltov in drugih nevernikov; poznajo se veliki kopiči zemlje. Izkopali so razne starine in jih za Ljubljanski muzej odnesli. Našli so železne sulice, ročke, prstane, bronasto lepoticje, posebno lepe korale, piskre in kotličke. Taki grobi so tudi še pri Toplicah, Žalevčih, na Griču in še na drugi Gomili. V naši občini so trije kraji z imenom „na Gomili“.

T r e b e l n o.

Zemljepisni del.

Proti zahodu od Krškega mesta (45° 54' severne širjave in 32° 48' vzhodne dolžine) je na hribu 526·615 metrov nad morsko višočino vas Trebelno (naopačno pišejo nekateri Gorenji Mokronog [Obernassenfuss], ker Gorenji Mokronog je druga vas, kjer je bila poprej tudi župnina, a od leta 1803. je bila iz Gorenjega Mokronoga [Sv. Petra] prestavljena na Trebelno [Sv. Križ].) Ta župnina ima nekaj nad 3000 stanovalcev; v šolski okraj spada vsa župnina. Politična občina Trebelska pa broji le 1967 stanovalcev. Za šolo sposobne mladine je okoli 330, a hodi je sploh okoli 250 v šolo, ker so nekatere vasi po dve uri od šole oddaljene. Vasi je v šolski občini 28 z blizo 560 hišami. Naj višji hribi v tem kraju so: Sv. Rozalija (1092'), Zglavnica, Jerenga, Kremen, sv. Vrh. Poglavitni potok je Radulja, ki izvira na zahodu od Trebelnega pod Gorenjem Zabukovjem, in teče na meji Škocijanske, Šmarjetske in Trebelske župnine. V Raduljo stekajo se razvun „Gostince“ tudi studenčine Ribjek in Cigan, ki dohajata od severa proti Radulji. Stoječih vodá, ribnjekov in podzemeljskih jezer tu ni; pač pa so prišli nekateri ljudje do podzemeljskih jam, ki so neki „strahovito lepe“. — G. Župnik-ovi na Trebelnem so kopali vodnjak. V nižini 12 metrov prišli so delavci do podzemeljskih jam (votlin), ki so neki proti jugozahodu obrnene. Ne dolgo potem kopal je blizo ondi neki posestnik v svojem vinogradu. Ko neko ploščo privzdigne, bil je prepad čez 7 sežnjev globok; šaljivo mu nekdo klobuk

vrže v oni prepad, in šel ga je lastnik iskat, ter okoli 7 sežnjev globoko prišel do dna. Pravil je, da so tu čudno lepi kapniki in da se od luči vse blišči. Trebelno ima največ hoste, gozde, pa tudi lepe vinske gorice se tu nahajajo, mej katerim je „Jereenga“ najimenitnejša; lepe gorice so pa tudi: Ostrvic, Bitovskagora, Čilpah, Boršti, Kamen, Bajhovec, Vinski vrh, Vinivršič in Padež. Travniki se ne nahajajo drugje ko v Statenberski dolini, pa sploh ti zadostujejo za domačo potrebo. Tudi njive, na katerih pridelujejo kmetovalci obilo pšenice, ječmena, ovsu in ajde, (rži ne veliko), tudi turšice, zadostujejo občin. Poglavitni pridelki so vendar češplje (slive), katere se dobro prodajajo.

Mnogo denarja dobijo tudi prebivalci za laneno seme in vinsko skrl (Weinstein), ker se poslednjega vsako leto do 300 centov izvozi. Hruške, češplje in brinj se tudi doma porabi, ker je izvanredno veliko žganjarjev (menda okoli 40), ki potem svojo strupeno prežigo, zmešano s špiritom, na daleč okoli prodajajo do štajarske meje, do Lašič in Ljubljane. Ljudstvo sploh nij revno ter se kot kmetovalci z oblačilom še preveč šopirijo. Živinoreja bi se lahko bolje gojila, le žal, da imajo kmetje slabo pleme. Zarad omike se more ljudstvo pohvaliti, ker je malo odstotkov onih, ki bi ne znali brati in pisati. V šolski in župljanski okraj spadajo vasi: 1. Gorenji Mokronog z 10 hišami in s cerkvijo sv. Petra v Gorenjem Mokronogu; 2. Derečvrh s 17; 3. Trebelno s 30, farna cerkev sv. Križa na Trebelnem; 4. Maline s 7; 5. Čilpah s 13; 6. Vrh s 14; 7. Spodnji Zabukovje s 13; 8. Gorenji Zabukovje z 18; 9. Brezovica s 7; 10. Radnjava s 12; 11. Bitnjava s 15; 12. Ornuškavas z 14; 13. Roje z 11; 14. Statenberg z 14, (s cerkvijo sv. Martina in s pokopališčem. Grajščina Statenberg (šla je rimska cesta od Trebnjega proti Krškemu ondot); 15. Podturn z 29; 16. Češnjice s 18; 17. Jelševce s 23, s cerkvijo sv. Antona na Blječevrhu; 18. Čužnjava s 35; 19. Strmec s 14; 20. Mirnavas z 20; 21. Cikava z 18; 22. Bognječavas s 17; 23. Gorenji Laknic z 29, s cerkvijo sv. Jošta v Zgornjem Laknici, spada pod občino Mokronog; 24. Srednji Laknic z 19; 25. Spodnji Laknic s 24; 26. Sv. Vrh z 22, s cerkvijo sv. Marije na sv. Vrh; 27. Brezje z 8, spada pod občino Mirnapeč (okraj Rudolfovo); 28. Cerovec s 17 hišami in s cerkvijo sv. Urha v Cerovci. Na hribcu blizu Trebelnega je kapela sv. Rozalije, od kodar je kaj lepi razgled od Triglava do Brežic itd.

Zgodovinski del.

Valvazor ne omenja nekega gradu, ki je stal nekaj pri sv. Petru v Gorenjem Mokronogu; imenoval se je „Solčni grad“ (Sonnenhof), in pristava je še zdaj pod imenom: „Solčni marof“ znana, pa vsled starosti je grad že razpal in tudi „marof“ bo kmalo. Razvaline gradu se še vidijo. Lastnik je bil nekaj Sončar. Tudi je pri sv. Petru stara kapelica, o kateri se pripoveduje, da sta slovanska apostola sv. Ciril in Metod v njej maševala, in da je sploh to bila prva cerkev na Kranjskem. Da je zelo stara (vender dobro ohranjena), vidi se iz sloga zidanja; vsa je z lehkim kamenom delana. Zdanja župljanska cerkev, ki je bila poprej kot kapela sv. Mariji Magdaleni posvečena (zdaj je pa sv. Križ župljanski patron), bila je zidana leta 1780. in prvi župnik bil je č. g. Janez Rogelj, ki je za uboge župljane zapustil ustanovo 800 gld. Na hribu, kjer je zdaj cerkev, šola in nekaj hiš, bili so v davnem času vinski hrami; ko se je tukaj fara začela l. 1803., pripravili so tudi neki hram za stanovanje cerkvenikovo in orglarjevo; rednega šolskega pouka ni bilo, le duhovščina je otroke za spoved in sv. obhajilo kacic 6 tednov poučevala, cerkvenik in orglar je prostovoljno učil otroke nekaj brati, pisati in računati. Kolikor je znano, bil je leta 1810. kot cerkvenik in orglar France Pavlič, potem je bil l. 1811. Janez Korban, kateremu je 2. maja l. 1817. Anton Zernetz sledil in do leta 1850. za silo učiteljarij. 1. januárija l. 1850. je bil začasno kot učitelj Jože Kastelec nastavljen ter je

14. junija 1852. l. bil „fasijon“ za učitelja sestavljen. Po tem fasijonu znašali so dohodki učitelja, cerkvenika in organista 161 gld. 56³/₄ kr. na leto, in je bilo to na višjem mestu v dan 24. avgusta 1852. l. potrjeno. Ker je bil Jože Kastelic le začasno za učitelja na Trebelnem, prišel je leta 1853. l. Jurij Uranič, ki je prej bil v Grafenbrunn na Koroškem za pravega učitelja; tačas so farani za redno poučevanje v šoli obljubili biro dva bokala pšenice od vsake zemlje, vender nij dolgo tã ostal, ker mu je potem Jože Makovic iz Št. Jerneja nasledoval, a ta je moral službo popustiti, ker je zblaznil. 23. septembra 1862. l. nastopil je učiteljsko službo Primož Dolar, pa je leta 1866. iz službe stopil. Z dekretom s 17. oktobra 1866. l. prišel je učitelj Kristijan Lavrič v dan 9. novembra 1866. l. v službo za učitelja; tačas bilo je še staro šolsko poslopje z učilnico, kjer je komaj 50 učencev težko sedelo. A na prigovarjanje v. č. g. Janez Šuler-ja, župnika na Trebelnem, so že vzpomladi 1867. l. sezidali novo šolo, ki je bila v 6. mesecih dodelana; mej tem časom se je v cerkvi poučevalo. Novo šolsko poslopje je stalo okoli 2900 gld. gotovega denarja, vrh tega je morala cela fara z vožnjo in delom pomagati. Sosebno je tudi to znamenito, da je ranjki profesor France Metelko, ki je bil v Škocijanski fari rojen, tudi za zboljšanje učiteljeve plače v svoji oporoki 1100 gld. volil, obresti 42 gld. na leto se porabijo zdaj za vzdržanje šole. — Stari gradovi so: Čretež, ki je bil lastnina grofa Lamberg-a; leta 1770. je strela razdjala ta grad, vender so razvaline še trdne in posebno znamenite ječe. Tudi v Statenbergu je bila grajščina, ki je zdaj lastnina gosp. bar. Berg-ova iz Mokronoga. Več grajščakov dalo je tudi „farovžu“ na Trebelnem 27 podložnikov, ki so mogli desetino odrajtovati in tlako delati. Nekdaj je bila pod Mirnovasjo cerkev sv. Jurija, a zdaj je ondi razvalina. Od Trebnjega po Štatenberski dolini je šla nekdanj Rimska cesta do Statenberga čez Česnjice, Trebelno, proti Mokronogu in dalje proti Krškem. (?) Pred nekoliko leti je profesor Alfons Müller tej poti sledil ter opisal v svojej knjigi „Emona“. Našel je znamenite starine, tako neko ploščo, ki je pri posestniku Matiju Nahtigalu v Česnjicah nad pečjo vzdana; neko ploščo z relifno podobo, ki je v cerkev sv. Martina v Statenbergu vzdana itd. Blizo „Solnčnega marofa“ je hribček, na katerem se dobivajo človeški kostenjaki; pred 3—4 leti je ondi neki posestnik podaljšal njivo in mej skrli našel človeški kostenjak; menda je mnogo gomil še, a dalje ni nihče več kopal.

(Dalje prih.)

D o p i s i.

Z Dunaja. Društvo »Komensky« na Dunaji izdalo je letno poročilo za 1883. l. To je leto, v katerem odprla se je češka šola na Dunaji. Vsacega Slovana razveselila je vest, da je po marsikaterih ovirah in težavah prvo slovansko pleme v avstrijski stolici našlo zrno pravice. Da bode to zrno kalilo, imeli smo trdno upanje in prepričanje. Najbolj radoval se je národ češki, vsaj njemu je šlo v prvi vrsti za slavo svojega imena, za prid svojemu ljudstvu. Poročilo izjavlja se takó: »V resnici ima ta prva češka šola za nas Čehe na Dunaji, kakor za ves národ češki globoki pomen in je, kakor bi rekli, podstava vse naše tukajšnje bodočnosti. Sestavlja tako znatno število tukajšnjega prebivalstva, ne bili bi ničesa, ako bi z napravljanjem čeških učilišč ne iskali vsaj nekoliko obmejiti ogromno odnárodovanje češke mladeži naše. Ze zdaj po preteku nekoliko mesecev javi se blagodejni učinek učilišča, imaje vpliv tudi na starše same, da celó na ostalo prebivalstvo češko«.

Šola bila je dovoljena 14. kimovca 1883. l. (po rekurzu proti krajnemu šolskemu svétu, ki je še v zadnjem trenutku spodikaval se nad učnim načrtom — vsaj to moč ima!); 16. kimovca bilo je svečano odkritje v navzočnosti Dunajskih čeških društev in neizmerne števila čeških ljudi; 18. kimovca odprl se je en oddelek detišnice (otroške oskrbovalnice) in dva oddelka prvega razreda. Ker se je oglasilo od 15. kimovca do tedaj čez 500 otrok (mej njimi celo 50 nemških zaradi obilne podpore), pripravila se je do 22. kimovca tretja učilnica. Zdaj kaže nam poročilo sledeče oddelke in števila: Detišnica: 1. oddelek 53 otrok; 2. oddelek 64 otrok;